

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ**
UNIVERSITY OF WEST ATTICA

**Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού
Τμήμα Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών**

**«Οι διαχρονικές αρχιτεκτονικές τάσεις ανέγερσης Χριστιανικών ναών»
Πτυχιακή εργασία**

Γκαβέρα Κωνσταντίνα
ΑΜ:18677035
Επιβλέπων: Γιώργος Μαχιάς, Λέκτορας

**ΑΘΗΝΑ
2024**

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ**
UNIVERSITY OF WEST ATTICA

University of West Attica School of Applied Arts and Culture

Department of Photography and Audiovisual Arts

**"The timeless architectural trends in the construction of Christian churches"
Senior Thesis**

Gkavera Konstantina

RN: 18677045

(Supervisor: Machias Georgios, Lecturer)

ATHENS

2024

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ/ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

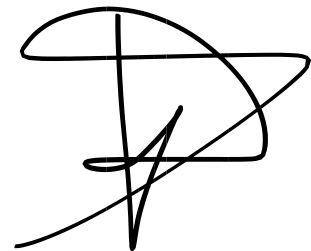
Η κάτωθι υπογεγραμμένη Γκαβέρα Κωνσταντίνα του Κωνσταντίνου, με αριθμό μητρώου 18677045 φοιτήτρια του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού του Τμήματος Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Τεχνών, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής/διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

Γκαβέρα Κωνσταντίνα

Εξεταστική Επιτροπή

Γεώργιος Μαχιάς (Λέκτορας)

Ηώ Πάσχου (Επίκουρη Καθηγήτρια)

Ευαγγελία Κατσαΐτη (Λέκτορας)

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία με θέμα «Οι διαχρονικές αρχιτεκτονικές τάσεις ανέγερσης Χριστιανικών ναών», εστιάζει στη μελέτη των διαχρονικών αρχιτεκτονικών τάσεων ανέγερσης Χριστιανικών ναών, από την πρώιμη Βυζαντινή περίοδο έως τη σύγχρονη εποχή. Σημαντικός στόχος της έρευνας είναι να εμβαθύνει στα βασικά χαρακτηριστικά και τους μετασχηματισμούς της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής, εξετάζοντας την επιρροή ιστορικών, πολιτισμικών και θεολογικών παραγόντων στη διαμόρφωσή τους. Η εργασία αυτή προσφέρει μια συνολική εικόνα των αρχιτεκτονικών αλλαγών, με σκοπό να εντοπίσει τις θεμελιώδεις αξίες που παραμένουν σταθερές στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό των Χριστιανικών ναών, ενώ παράλληλα εξετάζει πώς αυτές προσαρμόζονται στις εκάστοτε ιστορικές συνθήκες και πολιτισμικές επιδράσεις. Ακόμη, με την παρουσία φωτογραφικού υλικού, ο θεατής μπορεί και γίνεται μέλος της έρευνας, ανακαλύπτοντας και ο ίδιος τη σημαντικότητα της τέχνης αυτής, αλλά και βοηθάει στην δημιουργία μιας οπτικής «παράστασης» μέσα από την οποία οι θεατές ενημερώνονται, μαθαίνουν, και ψυχαγωγούνται.

Λέξεις κλειδιά: χριστιανικών, βυζαντινή περίοδο, φωτογραφικό υλικό, ναός, ιστορικό, πολιτισμικό, θεολογικό.

Summary

This thesis, titled "The Timeless Architectural Trends in the Construction of Christian Churches", focuses on the study of architectural trends in the construction of Christian churches, from the early Byzantine period to the modern era. A key objective of this research is to delve into the fundamental characteristics and transformations of ecclesiastical architecture, examining the influence of historical, cultural, and theological factors on its formation. This work provides a comprehensive overview of architectural changes, aiming to identify the core values that remain consistent in the architectural design of Christian churches, while also exploring how these values adapt to different historical contexts and cultural influences. Additionally, through the inclusion of photographic material, the viewer becomes an active participant in the research, discovering the significance of this art form. This visual "performance" helps inform, educate, and entertain viewers, enhancing their understanding of the importance of Christian church architecture.

Περιεχόμενα

Πίνακας περιεχομένων

1.Εισαγωγή.....	6
2.Ιστορική εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των εκκλησιαστικών χριστιανικών ναών....	8
2.1. <i>Η πρώιμη χριστιανική αρχιτεκτονική των εκκλησιαστικών ναών (από τον 4^ο έως τον 6ο αιώνα).</i>	8
2.2. <i>Η βυζαντινή αρχιτεκτονική των εκκλησιαστικών ναών (από τον 6^ο έως τον 15^ο αιώνα).</i>	9
2.3. <i>Η ύστερο-βυζαντινή και σύγχρονη περίοδος της αρχιτεκτονικής των εκκλησιαστικών ναών.</i>	11
3.Τα βασικά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής των χριστιανικών εκκλησιαστικών ναών.	12
3.1. <i>Οι κεντρικοί τύποι των εκκλησιών.</i>	12
3.2. <i>Ο ρόλος του τρούλου και η συμβολική του σημασία στον ναό.</i>	13
3.3. <i>Η εσωτερική διάταξη των χριστιανικών εκκλησιαστικών ναών.</i>	14
3.4. <i>Τα εξωτερικά χαρακτηριστικά και τα διακοσμητικά στοιχεία των εκκλησιαστικών ναών.</i>	15
4. Επιρροές από άλλες αρχιτεκτονικές παραδόσεις που δέχθηκαν οι εκκλησιαστικοί ναοί.	16
4.1. <i>Αρχαιοελληνικές επιρροές στην αρχιτεκτονική των χριστιανικών ναών.</i>	16
5. Παραδείγματα σπουδαίων χριστιανικών εκκλησιαστικών ναών.	18
5.1. <i>Ο Ναός της Αγίας Σοφίας (Κωνσταντινούπολη).</i>	18
5.2. <i>Ο Καθεδρικός Ναός της Αγίας Σοφίας (Κίεβο)</i>	20
5.3. <i>Ο Ναός του Αγίου Βασιλείου (Μόσχα)</i>	21
6. Σύγχρονες τάσεις, προσεγγίσεις και πειραματισμοί που αφορούν την αρχιτεκτονική των ορθοδόξων εκκλησιαστικών ναών.	22
7. Γενικά Συμπεράσματα της Μελέτης	28

1.Εισαγωγή

Η αρχιτεκτονική των ορθοδόξων ναών αποτελεί ένα από τα πιο επιβλητικά και πολυσύνθετα πεδία της θρησκευτικής ναοδομίας. Αναλυτικότερα, μέσα από την μελέτη της ιστορικής της εξέλιξη και της πνευματικής της σημασίας, η αρχιτεκτονική αυτή αποκαλύπτει όχι μόνο τη θρησκευτική πίστη και τις λατρευτικές πρακτικές των πιστών, αλλά και τις ευρύτερες κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές συνθήκες της εκάστοτε εποχής. Από τους πρώτους Χριστιανικούς ναούς της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέχρι την κατασκευή των σύγχρονων ορθοδόξων ναών, η πορεία της ναοδομίας στην Ορθοδοξία προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για την ανάπτυξη και την προσαρμογή της θρησκευτικής τέχνης και αρχιτεκτονικής σε διαφορετικά γεωγραφικά και πολιτισμικά πλαίσια. Η παρούσα πτυχιακή εργασία επιχειρεί μια εμπειριστατωμένη και ενδεδειγμένη έρευνα της αρχιτεκτονικής των ορθοδόξων ναών, δίνοντας έμφαση τόσο στις μορφολογικές όσο και στις λειτουργικές διαστάσεις της. Η μελέτη αυτή έχει σκοπό στο να αναδείξει τη βαθύτερη σημασία των αρχιτεκτονικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν τους χριστιανικούς ναούς, ερμηνεύοντας παράλληλα την εξέλιξή τους μέσα από τις ιστορικές και πολιτισμικές συγκυρίες. Ακόμη, ένας από τους κύριους σκοπούς της εργασίας είναι να αναλύσει τους τρόπους με τους οποίους η αρχιτεκτονική των ναών ενσωματώνει και αναδεικνύει τις θεολογικές αρχές της Ορθοδοξίας, προσφέροντας στους πιστούς ένα περιβάλλον που υποστηρίζει τη λατρεία και την πνευματική τους ανάπτυξη. Επιπρόσθετα, άλλο ένα σημαντικό σκέλος της πτυχιακής εργασίας είναι η ιστορική εξέλιξη της Χριστιανικής ναοδομίας. Συγκεκριμένα, η ανάλυση αυτή ξεκινά από την Χριστιανική αρχιτεκτονική στην Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και προχωρά μέσα από τις βυζαντινές, ύστερο-βυζαντινές και σύγχρονες περιόδους, προσδιορίζοντας τις επιρροές που δέχθηκε η ναοδομία αυτή από διάφορους πολιτισμούς και εποχές. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην επίδραση της βυζαντινής παράδοσης, η οποία καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την τυπολογία και τη μορφολογία των ορθοδόξων ναών. Η εργασία δεν περιορίζεται μόνο στη μελέτη της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των ορθοδόξων ναών, αλλά επεκτείνεται και στη σύγχρονη ναοδομία αυτής. Οι σύγχρονες κοινωνικές αλλαγές, η τεχνολογική πρόοδος και η παγκοσμιοποίηση δημιουργούν νέες ανάγκες και προσδοκίες για τους ναούς, με αποτέλεσμα η αρχιτεκτονική να πρέπει να ανταποκρίνεται σε αυτές, διατηρώντας παράλληλα την πνευματική και λειτουργική της ουσία. Συνολικά, η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να προσφέρει μια συνολική και πολυεπίπεδη κατανόηση της αρχιτεκτονικής των ορθοδόξων ναών, αναδεικνύοντας τόσο την ιστορική τους εξέλιξη όσο και τη θεολογική και πολιτισμική τους σημασία. Μέσα από τη διερεύνηση αυτή, επιδιώκεται να συμβάλει στην ευρύτερη κατανόηση της χριστιανικής τέχνης και της αρχιτεκτονικής, προσφέροντας νέες οπτικές και προσεγγίσεις για την ερμηνεία και την εκτίμησή τους.

Πρόλογος

Η αρχιτεκτονική των Χριστιανικών ναών αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτισμικής και θρησκευτικής κληρονομιάς, συνδυάζοντας στοιχεία αισθητικής και πνευματικότητας. Από την πρώιμη Βυζαντινή περίοδο μέχρι τη σύγχρονη εποχή, οι ναοί αυτοί δεν είναι απλώς τόποι λατρείας, αλλά και μνημεία που αποτυπώνουν τις μεταβολές της ιστορίας, της τέχνης και των κοινωνικών εξελίξεων. Το μεγάλο ενδιαφέρον που μου προκαλούν αυτά τα δύο στοιχεία, δηλαδή η αρχιτεκτονική και η Ορθοδοξία «αγκαλιάστηκαν» στην παρούσα εργασία θα αναλυθούν με εκτενή τρόπο σε συνδυασμό γραπτού και φωτογραφικού υλικού, ώστε να κατανοηθεί η ιστορική εξέλιξη από τα πρώτα βήματα ύπαρξης έως και στην σημερινή εποχή. Επιπρόσθετα, οι φωτογραφίες που θα παρουσιάσω λίγο πριν το τέλος της πτυχιακής μου εργασίας θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην σημερινή ύπαρξη αυτών των οικοδομημάτων, στην μοναδικότητα που παρουσιάζει το κάθε ένα. Τέλος, μεγάλη μου ελπίδα αποτελεί η προσπάθεια αυτής της πτυχιακής εργασίας να συμβάλει σε ευρύτερο πλαίσιο στην εκτίμηση των ναών αυτών, στο να γίνουμε μέρος τους αλλά και στο να επικεντρωθούν και οι μεταγενέστερες αρχιτεκτονικές μελέτες σε αυτούς και να συμβάλλουν στην εξέλιξη τους.

2. Ιστορική εξέλιξης της αρχιτεκτονικής των εκκλησιαστικών χριστιανικών ναών.

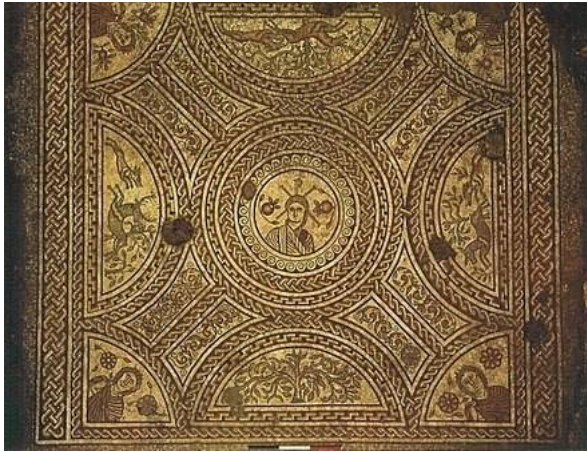
2.1. Η πρώιμη χριστιανική αρχιτεκτονική των εκκλησιαστικών ναών (από τον 4^ο έως τον 6ο αιώνα).

Ξεκινώντας, από το 4ο αιώνα μ.Χ. μπορούμε να διακρίνουμε σε μια γενικότερη κλίματα μια ποικιλία διαφόρων αρχιτεκτονικών συνδυασμών της εποχής, καθώς διαδραματίζονται προσπάθειες προσαρμογής σε γνωστές αρχιτεκτονικές μορφές με τις λειτουργικές απαιτήσεις που προκάλεσε η «εμφάνιση» της νέας αυτής θρησκείας. Μεταβαίνοντας, ωστόσο, από το δεύτερο μισό του αιώνα, η δημιουργία της βασιλικής γίνεται το επικρατέστερο κτίριο, αφού οι μεγάλες διαστάσεις που πρόσφερε ο συγκεκριμένος τύπος κτίσματος ανταποκρίνονταν στην ανάγκη για μια ευρύχωρη εσωτερική ατμόσφαιρα των χριστιανικών λατρευτικών κτιρίων, όπου η παρακολούθηση της λειτουργίας επέβαλλε τη συγκέντρωση του πλήθους των πιστών.

Η πρώιμη χριστιανική τέχνη ή αλλιώς η πρωτοχριστιανική τέχνη αποτελεί έναν συνδυασμό παγανιστικών και χριστιανικών στοιχείων του θεάματος με βασικό πυρήνα της εξέλιξης αυτής να είναι ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ή αλλιώς ο «Μέγας Κωνσταντίνος», ο οποίος ήταν ο πρώτος που στράφηκε στον Χριστιανισμό και κατάφερε να συνδυάσει στοιχεία μεταξύ της παραδοσιακής ρωμαϊκής τέχνης με εκείνα του χριστιανικού θέματος και της εικονογραφίας. Η τέχνη αυτή, δεν έθεσε τους περιορισμούς χαρτογραφικά στην μόνο στην Κωνσταντινούπολη και την Ρώμη, δηλαδή τον βασικό πυρήνα του Βυζαντίου, αλλά κατάφερε και έφτασε έως και την Βρετανία.

Οι εκκλησιαστικοί ναοί που ο ίδιος ο Κωνσταντίνος κατασκεύασε όπως για παράδειγμα «Η βασιλική του Μεγάλου Κωνσταντίνου» στην Τριρ της Γερμανίας ήταν πλούσια διακοσμημένοι με χρυσές αλλά και ασημένιες λεπτομέρειες με απεικόνιση χριστιανικών μοτίβων. Ακόμη, νέα στοιχεία άρχισαν να εμφανίζονται που αφορούσαν την διακόσμηση των ναών αυτών. Σε ψηφιδωτά δάπεδα εκκλησιών της εποχής, μπορούμε και παρατηρούμε απεικονίσεις των τεσσάρων εποχών ή των δώδεκα μηνών, αναφερόμενα σε παγανιστικά ρωμαϊκά ιδεώδη. Τα σύμβολα αυτά, ωστόσο, απέκτησαν χριστιανικές ερμηνείες, όπως για παράδειγμα τις αλληγορίες των ευαγγελιστών ή της νίκης του καλού επί του κακού. Έτσι, η πρώιμη χριστιανική τέχνη στην αρχιτεκτονική αναδύεται από τη σύνθεση παλαιών και νέων στοιχείων, αντανakλώντας μια ευρύτερη πολιτιστική μετάβαση.

Αναφερόμενοι στο ταξίδι της τέχνης το οποίο έφτασε έως και την Βρετανία βασικό χριστιανικό έργο τέχνης της εποχής αποτελεί το “Villa St Mary” στο Dorset, όπου παρατηρούμε ένα άριστα δομημένο ψηφιδωτό με την προτομή του Χριστού στο κέντρο του. Το άριστο έργο αυτό αποτελεί μια από τις πιο παλιές απεικονίσεις του Χριστού στα πλαίσια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, συνδυάζοντας χριστιανικά και ειδωλολατρικά στοιχεία.

Εικόνα 1: Απεικόνιση ψηφιδωτού

Ολοκληρώνοντας, αρκετά είναι τα παραδείγματα τέχνης που μπορούν και καταδεικνύουν ότι η νέα αισθητική τάση που δημιουργήθηκε την εποχή εκείνη αναπτύχθηκε παράλληλα σε διάφορες περιοχές της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, όπως παρατηρήσαμε, διαμορφώνοντας ένα οικουμενικό κίνημα που συνένωσε στοιχεία από την Ανατολή και τη Δύση. Αυτή η ένωση παλαιών και νέων στοιχείων αντικατοπτρίζει μια ευρύτερη πολιτιστική αλλαγή της εποχής. Λίγο πριν μεταβούμε στην βυζαντινή αρχιτεκτονική και συγκεκριμένα από τον 6^ο μΧ έως και τον 15^ο μΧ αιώνα ας παρατηρήσουμε μια ιστορική αναδρομή στα σημαντικότερα μνημεία της εποχής αυτής:

Α) Οι ναοί του 4^{ου} μΧ αιώνα στο μεγαλύτερο εύρος τους αποδίδονται στους διαδόχους του Κωνσταντίνου και τα ευρήματα των ναών αυτών παραμένουν λίγα έως και ελάχιστα, δίχως να μπορεί να αποδοθεί κάποιο συμπέρασμα που να αφορά την αρχιτεκτονική των ναών αυτών. Στην συνέχεια, τον 5^ο μΧ αιώνα αρχίζουν να σταθεροποιούνται τα βασικά χαρακτηριστικά στις Κωνσταντινοπολίτικες βασιλικές. Όπως για παράδειγμα, αναφορικά με την κύρια είσοδος στη δυτική πλευρά δίνεται έμφαση με αίθριο ή μνημειακό πρόπυλο, όπως στην Αγία Σοφία. Ακόμη, στη βασιλική του Τορκαρι το αίθριο αντικαθίσταται από ένα προαύλιο. Επίσης, ο νάρθηκας αποτελεί σταθερό στοιχείο στην αρχιτεκτονική των ναών. Τέλος, στην ανατολική πλευρά προβάλλει η αψίδα, συνήθως τρίπλευρη ή πεντάπλευρη εξωτερικά και ημικυκλική εσωτερικά. Στο εσωτερικό, το ιερό ορίζεται από το φράγμα του πρεσβυτερίου.

2.2. Η βυζαντινή αρχιτεκτονική των εκκλησιαστικών ναών (από τον 6^ο έως τον 15^ο αιώνα).

Στην αρχή της, η βυζαντινή αρχιτεκτονική δεν παρουσίασε σημαντικές διαφορές από την ρωμαϊκή. Για τον ίδιο λόγο άλλωστε και αρκετοί την ονόμασαν απλώς ένα παράγωγο αυτής. Στην συνέχεια όμως, αλλά και με την πάροδο του χρόνου, κατάφερε και δημιούργησε έναν μοναδικό αρχιτεκτονικό χαρακτήρα.

Πιο συγκεκριμένα, ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της βυζαντινής αρχιτεκτονικής ήταν η παρουσία του τούβλου ως οικοδομικό υλικό σε αντικατάσταση της πέτρας στο οικοδόμημα, σε αντίθεση με τη ρωμαϊκή

αρχιτεκτονική όπου δεν συναντάμε το υλικό αυτό. Επιπρόσθετα, παρατηρήθηκε σε σημαντικό βαθμό η αντικατάσταση των γλυπτών με ψηφιδωτά ως διακοσμητικό στοιχείο και η καθιέρωση θόλων.

Παρόλο που, στην αρχή της εμφάνισης της η βυζαντινή αρχιτεκτονική δεν κατάφερε να διακριθεί, σε βάθος χρόνου ο αρχιτεκτονικός αυτός ρυθμός κατάφερε να αναδειχθεί. Η παρουσία του τούβλου ως οικοδομικό υλικό διατηρήθηκε ως χαρακτηριστικό σε όλη την διάρκεια της περιόδου.

Μεταβαίνοντας, στην Δεύτερη Χρυσή Εποχή της βυζαντινής αρχιτεκτονικής διακρίνεται στο μεγαλύτερο μέρος των ναών και συγκεκριμένα στην κάτοψη τους το σχήμα του ελληνικού σταυρού στην θολωτή στέγη. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της αρχιτεκτονικής αυτής αποτελεί και η Μητρόπολη των Αθηνών. Άλλο ένα στάδιο της βυζαντινής τέχνης που χαρακτηρίζεται και η επιτομή αυτής είναι η περίοδος της μακεδονικής δυναστείας, χωρίς όμως να αφήνει επιτεύγματα προς μελέτη για τις μεταγενέστερες εποχές. Αναλυτικότερα, ναοί όπως για παράδειγμα ο ναός του ευαγγελισμού της Θεοτόκου στην Κωνσταντινούπολη τέθηκαν ως πρότυπο για την οικοδόμηση πολλών νέων ναών με το σχήμα του σταυρού εγγεγραμμένου σε κύκλο. Άλλωστε, το σχήμα αυτό του σταυρού εγγεγραμμένου σε κύκλο στην κάτοψη αποτελούσε και αποτελεί έναν από τους πιο διαδεδομένους τύπους για τους βυζαντινούς ιεραπόστολους, όπου οι ίδιοι αποτέλεσαν και τον πυρήνα της προώθησης του εκχριστιανισμού.

Μεταβαίνοντας στην τελευταία Τρίτη Χρυσή Εποχή της βυζαντινής αρχιτεκτονικής αναφέρεται στο διάστημα από τον 13^ο μΧ έως και τον 14^ο μΧ αιώνα. Κατά την περίοδο αυτή σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι ναοί με βολβοειδείς τρούλους. Εκκλησιαστικοί ναοί στην περίοδο των Κομνηνών αλλά και των Παλαιολόγων παρουσιάζουν ένα κοινό χαρακτηριστικό το οποίο αποδίδεται στην μη οξυμένη καθετότητα, αλλά στην οριζόντια δομή.

Με λίγα λόγια, η βυζαντινή αρχιτεκτονική κατάφερε να συνδυάσει στοιχεία της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής και συγκεκριμένα τα δομικά υλικά, τα ημικυκλικά τόξα και τις κλασικές κολώνες. Ξεχώρισε, όμως, κυρίως με την παρουσία του θολωτού οροφής με την εμφάνιση του τρούλου, η διακόσμηση στα κιονόκρανα, με ποικιλία σχεδίων και ναοί με την εμφάνιση του ελληνικού σταυρού. Ακόμη, οι ναοί αυτοί περιλάμβαναν αίθριο ή νάρθηκα και το ιερό διακοσμημένο με εικονοστάσιο και αγιογραφίες.

2.3. Η ύστερο-βυζαντινή και σύγχρονη περίοδος της αρχιτεκτονικής των εκκλησιαστικών ναών.

Η αρχή της μεταβυζαντινή περίοδος σηματοδοτείται με την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς τούρκους, η οποία «τερματίζει» την βυζαντινή αυτοκρατορία.

Στην ίδια εποχή η αναγέννηση, η οποία άνθιζε στην γειτονική Ιταλία, ο βυζαντινός πολιτισμός στην περιοχή του Μυστρά παρουσίαζε την ακμή του σε μεγάλο επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, η περίοδος αυτή ονομάστηκε «Παλαιολόγεια Αναγέννηση» στην βυζαντινή περίοδο από τον 13^ο μΧ αιώνα έως και τον 15^ο μΧ νατουραλιστικό ύφος, η κατάκτηση της τρίτης διάστασης στην οπτική του βάθους, κλπ.. Ο γρήγορος αυτός ρυθμός της αναγέννησης προκάλεσε αρκετές από τις σπουδαιότερες μνημειακές δημιουργίες της εποχής τόσο στον ελλαδικό χώρο – και συγκεκριμένα στην περιοχή του Μυστρά-, όσο και στην περιοχή των Βαλκανίων με μερικές από αυτές να αποτυπώνουν πρότυπα της Κωνσταντινούπολης. Αξίζει να σημειωθούν παραδείγματα όπως «Ο άγγελος από την δευτέρα παρουσία» στον νάρθηκα του κτιρίου, ο τρούλος με τον

Παντοκράτορα και τους προφήτες στη μονή Παναγίας Περιβλέπτου, κλπ...

Εικόνα 2: Μονή Παναγίας Περιβλέπτου στην οποία παρατηρούμε στον τρούλο τον Παντοκράτορα με τους προφήτες σε κυκλικό μοτίβο στοίχισης.

3. Τα βασικά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής των χριστιανικών εκκλησιαστικών ναών.

3.1. Οι κεντρικοί τύποι των εκκλησιών.

Οι κεντρικοί τύποι των χριστιανικών ναών διακρίνονται σε διαφορετικά είδη, όπου ο κάθε ένας από αυτούς αντικατοπτρίζει και διαφορετικές αρχιτεκτονικές και λειτουργικές ανάγκες του εκάστοτε ναού. Πιο συγκεκριμένα, οι κεντρικοί τύποι αυτοί αφορούν την βασιλική, τον τρουλλαίο και τον σταυροειδή εγγεγραμμένο ναό. Ο κάθε ένας φέρει μοναδικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, τα οποία συνδέονται με την ιστορική αλλά και με την γεωγραφική ανάπτυξη και πολύ περισσότερο με τις θεολογικές και λειτουργικές απαιτήσεις της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης.

Ξεκινώντας, με τον αρχιτεκτονικό τύπο της βασιλικής τον συναντάμε στην αρχαία Ελλάδα αλλά και στην αρχαία Ρώμη, ως τον χώρο που γίνονταν δημόσιες συνεδριάσεις. Ακόμη, ήδη από τον 4^ο αιώνα ο τύπος της βασιλικής «δέθηκε» ακράδαντα με τις ανάγκες λατρείας του χριστιανικού λαού και μάλιστα αποτέλεσε για αρκετούς αιώνες και τον επικρατέστερο αρχιτεκτονικό τύπο στα εκκλησιαστικά οικοδομήματα.

Όσον αφορά την προέλευση αυτού του αρχιτεκτονικού τύπου, οι Ρωμαίοι ήταν αυτοί που τον υιοθέτησαν από τους Έλληνες με χαρακτηριστικό παράδειγμα την «Βασίλειος Στοά» όπου και από εκεί προέρχεται και η ονομασία «βασιλική», δηλαδή από τον άρχοντα βασιλέως και μετέπειτα ο χριστιανικός λαός υιοθέτησε την ονομασία αυτή στους ναούς του, καθώς σε αυτούς λατρευόταν ο «Βασιλεύς Χριστός».

Οι χριστιανικές βασιλικές με βάση την αρχιτεκτονική τους αφορούν επιμήκη οικοδομήματα, τα οποία εσωτερικά είναι διαιρούμενα σε κλίτη – δρομικές βασιλικές. Συγκεκριμένα, το μεσαίο κλίτος όπου ήταν το μεγαλύτερο αλλά και το ψηλότερο ήταν διαιρεμένο από τα άλλα κλίτη με κίονες, οι οποίοι κατέληγαν σε κιονόκρανα κορινθιακού τύπου και συνδέονταν στο τέλος με τόξα. Ακόμη, πάνω από τα κλίτη αυτά παρατηρούμε υπερώα, που γίνονταν χρήση ως γυναικωνίτες. Σχετικά με την διακόσμηση των τοίχων ήταν διακοσμημένοι με μάρμαρα πολλών και διαφόρων χρωμάτων, αλλά και με ψηφιδωτά. Τα ψηφιδωτά, επίσης, τα παρατηρούμε και στην διακόσμηση των δαπέδων. Τέλος, η στέγη στο μεσαίο κλίτος ήταν από ξύλινο υλικό και σαμαρωτή, ενώ τα πλάγια κλίτη ήταν καλυμμένα με επικλινείς στέγες.

Στη συνέχεια, μεταβαίνουμε κεντρικό τύπο ναού που είναι αυτός της βασιλικής με τρούλο. Κατά την διάρκεια του 6^{ου} μΧ αιώνα η βυζαντινή εποχή και η θριάμβευση της ορθοδοξίας δημιουργεί αντίκτυπο και στην ανάπτυξη της αρχιτεκτονικής ναοδομίας. Ο αρχιτεκτονικός τύπος της βασιλικής πλέον αναπτύσσεται με ένα νέο αρχιτεκτονικό στοιχείο, που δεν είναι άλλο από την προσθήκη του τρούλου στην στέγη, η οποία χαρακτηρίστηκε μεγάλη καινοτομία της εποχής αφού πρόσδιδε μήκος και ύψος στον ναό. Σπουδαίο χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της καινοτομίας είναι σαφώς ο ναός της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη κατασκευασμένη από τους αρχιτέκτονες Ανθέμιο από τις

Τράλλεις και Ισίδωρο από την Μίλητο, οι οποίοι κατασκεύασαν μια τετράγωνη σε σχήμα στέγη που μέσω τεσσάρων σφαιρικών τριγώνων κατέληγε σε τέσσερις πτεσούς. Με την ανακάλυψη της βασιλικής με τρούλου παρατηρείται ανάπτυξη στην αισθητική της αρχιτεκτονικής των κτιρίων, με οικοδομήματα μεγάλα σε όγκο, αρκετά ψηλά με το φως να διαπερνώντας από τα παράθυρα να δημιουργεί μια ξεχωριστή ατμόσφαιρα στον ναό.

Ολοκληρώνοντας τους κεντρικούς τύπους ναών αναφερόμαστε στον **εγγεγραμμένο σταυροειδή με τρούλο**. Η παρουσία του έγινε αισθητή μετά από τρεις αιώνες μεταβατικής αρχιτεκτονικής ναοδομίας και συνδυασμούς βασιλικών ναών και τρουλαίων βασιλικών. Ο αρχιτεκτονικός αυτός τύπος κατάφερε να μείνει στην ιστορία, αφού μετά την πρώτη εμφάνιση του – η οποία ήταν και τόσο εξαιρετική – δεν βελτιώθηκε περαιτέρω. Η πρώτη του εμφάνιση πραγματοποιήθηκε το 880 μΧ στο οικοδόμημα της **Νέας Εκκλησίας** του παλατιού και εγκαινιάστηκε από τον Μ. Φώτιο στα χρόνια του Βασιλείου Α'. Ο ορισμός «Νέα Εκκλησία» αναφέρεται στον νέο αρχιτεκτονικό τύπο οικοδομήματος. Επιπρόσθετα, σημαντικό χαρακτηριστικό του εγγεγραμμένου σταυροειδή με τρούλο είναι το σχήμα του σταυρού στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του ναού.

3.2. Ο ρόλος του τρούλου και η συμβολική του σημασία στον ναό.

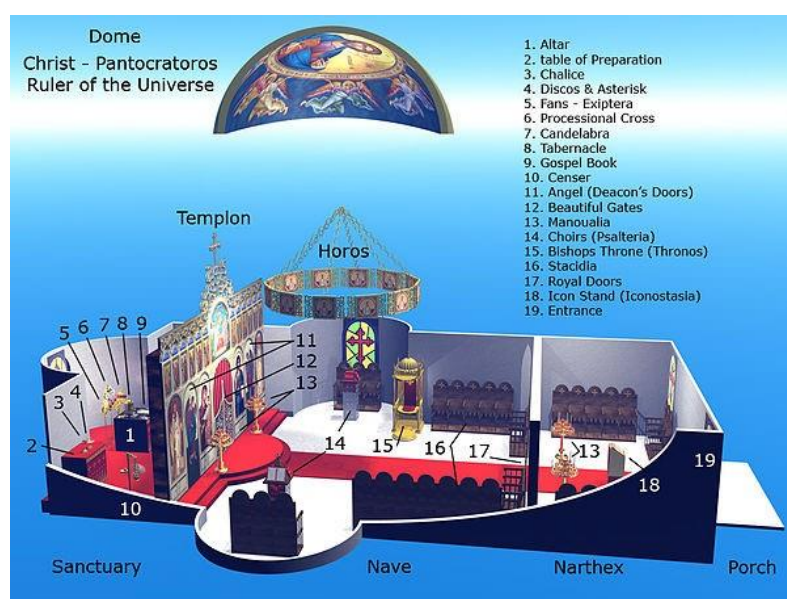
Ξεκινώντας, ο τρούλος είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά αρχιτεκτονικής των βυζαντινών ναών. Είναι αποκλειστικό «κομμάτι» της αρχιτεκτονικής των εκκλησιών και συνδέεται ακράδαντα με την περίοδο του Βυζαντίου. Πιο αναλυτικά, αποτελεί μια σφαιρική σε σχήμα κατασκευή στο μέρος της στέγης του ναού και πολλές φορές «ντυμένος» με πολλά παράθυρα. Μην ξεχνάμε βέβαια πως υπάρχουν, οι οποίοι διαθέτουν και περισσότερους από έναν τρούλο.

Με βάση την χρονολογική του ύπαρξη, εμφανίστηκε από τα τέλη του 4^{ου} αιώνα και στις αρχές του 5^{ου} μΧ αιώνα στην ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Άσχετα από την σχέση του με το Βυζάντιο, έχει συνδεθεί με την αρχιτεκτονική της βασιλικής και της βασιλικής με εγγεγραμμένο σταυροειδή και με σπουδαιότερα παράδειγμα εξ' αυτών να αποτελεί ο ναός της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Αξίζει να σημειωθεί πως στην κορυφή του τρούλου τις περισσότερες φορές έως και πάντα υπάρχει η επίστεψη σταυρού, και στο εσωτερικό του υπάρχουν αγιογραφίες με τον Χριστό και τις αγγελικές ουράνιες δυνάμεις. Ακόμη, τα παράθυρα που οι περισσότεροι τρούλοι διαθέτουν στην κατασκευή τους δημιουργούν έναν φυσικό φωτισμό στο εσωτερικό του ναού και μια ατμόσφαιρα γαλήνης για τους πιστούς.

Ολοκληρώνοντας, ο τρούλος δεν περιορίστηκε μόνο στα ορθόδοξα χριστιανικά ιδεώδη. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς το 1453, το χαρακτηριστικό αυτό οικοδόμημα υιοθετήθηκε από τα μουσουλμανικά καθεστώτα. Το γαλάζιο τζαμί αρχικά οικοδομήθηκε σύμφωνα με το πρότυπο της αγίας Σοφίας και όπως είναι αναμενόμενο ακολούθησαν και άλλα μουσουλμανικά τεμένη τον ίδιο τρόπο αρχιτεκτονικής.

3.3. Η εσωτερική διάταξη των χριστιανικών εκκλησιαστικών ναών.

Η εσωτερική διάταξη των χριστιανικών ναών σε γενικότερο επίπεδο μετά την είσοδο του ναού συναντάμε εικόνες από τον Χριστό και την Παναγία τις περισσότερες φορές. Στην συνέχεια, υπάρχουν τα στασίδια από ξύλινο υλικό στις πλειονότητα, τον άμβωνα, τον χώρο των ψαλτηριών και τον δεσποτικό θρόνο. Στην συνέχεια, παρατηρούμε το τέμπλο με την πύλη του ιερού βήματος και τις εικόνες. Περνώντας το τέμπλο υπάρχει το ιερό Βήμα όπου εκεί βρίσκεται η Αγία Τράπεζα, η Αγία και Ιερά Υπόθεση και τα καθίσματα. Τέλος, λίγο μετά τον 4^ο αιώνα γίνεται πιο σταθερή η αρχιτεκτονική διάταξη του χώρου του ναού.

Εικόνα 3: Το εσωτερικό του ναού □ α) Ιερό Βήμα (Sanctuary), β) Τέμπλο (Templon), γ) Νάρθηκας (Narthex), δ) Κύρια αίθουσα ναού (Nave), Προπύλαιο (Porch).

Συγκεκριμένες λεπτομέρειες του εσωτερικού □ 1. Αγία Τράπεζα, 2. Τράπεζα προετοιμασίας, 3. Αγία Ιερά Υπόθεση, 4. Άγιος Δίσκος, 5. Εξαπτέρυγα, 6. Σταυρός Λιτανείας, 7. Κηροπήγιο, 8. Αρτοφόριο, 9. Ευαγγέλιο, 10. Θυμιατήρι, 11. Παραπόρτια, 12. Ωραία Πύλη, 13. Μανουάλια, 14. Ψαλτήρια, 15. Δεσποτικός θρόνος, 16. Στασίδια, 17. Είσοδος από τον πρόναο στην κύρια αίθουσα, 18. Προσκυνητάρια και τέλος 19. Η κύρια είσοδος.

Όσον αφορά, την εσωτερική αρχιτεκτονική διάταξη της βασιλικής παρατηρούμε το ιερό βήμα βρισκόταν στο μεσαίο κλίτος, το οποίο καταλάμβανε το ένα τρίτο του κυρίως ναού και ήταν χωρισμένο από αυτόν με κίονες. Κεντρικά στο ιερό βήμα βρισκόταν η αγία Τράπεζα και πάνω από αυτή βρισκόταν το κιβώριο (=θόλος υποστηριζόμενος από κίονες και βρίσκεται ξεχωριστά από την αγία Τράπεζα) και το θολωτό σκέπασμα που στηριζόταν από τέσσερις κίονες. Στο πίσω μέρος από την αγία Τράπεζα υπήρχε ο θρόνος το επισκόπου και οι έδρες των πρεσβυτέρων. Αξίζει να σημειωθεί, πως στον χώρο του ιερού στους

περισσότερους ναούς υπήρχε πύλη, που κατέληγε στην κρύπτη όπου εκεί και φυλάσσονταν λείψανα των μαρτύρων. Τέλος, στον κύριο ναό που αφορά τον χώρο των πιστών στην μέση υπήρχε ο **άμβωνας**, που εκεί διαβάζονταν διάφορα αναγνώσματα. Πριν τον κύριο ναό στην δυτική του πλευρά υπήρχε ο **νάρθηκας**, βόρεια του νάρθηκα ήταν το **βαπτίστιριο** με την σταυρωτή δεξαμενή για την τέλεση του βαπτίσματος και τέλος νότια το **διακονικό**.

Εν συνεχεία, ο αρχιτεκτονικός τύπος του εγγεγραμμένου σταυροειδή με τρούλο στο εσωτερικό του δεν παρουσιάζει σημαντικές αλλαγές από τους άλλους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς. Είναι το ίδιο χωρισμένος στο ιερό Βήμα, τον κυρίως ναό αλλά και τον νάρθηκα. Η μόνη αλλαγή που παρουσιάζεται ήταν στην εσωτερική διακόσμηση του ναού με την παρουσία της βυζαντινής ζωγραφικής στον χώρο του ναού.

3.4. Τα εξωτερικά χαρακτηριστικά και τα διακοσμητικά στοιχεία των εκκλησιαστικών ναών.

Αναφέροντας, αρχικά, την διακόσμηση των βασιλικών τύπου ναών, δεν παρατηρούνται εξωτερικά διακοσμητικά, παρά μόνο στον εσωτερικό χώρο και συγκεκριμένα με αρκετή μεγαλοπρέπεια των συγκεκριμένων κτιρίων. Συγκεκριμένα, όσα έχουν διασωθεί είναι αντίκτυπος της αισθητικής αυτής. Διακρίνονται γλυπτά στα κιονόκρανα, στο τέμπλο, στην αγία Τράπεζα αλλά και στο βαπτίστιριο του κτιρίου. Άλλο ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα διακόσμηση των βασιλικών ναών είναι τα ψηφιδωτά σε τοίχους και τα δάπεδα του ναού.

4. Επιρροές από άλλες αρχιτεκτονικές παραδόσεις που δέχθηκαν οι εκκλησιαστικοί ναοί.

4.1 Αρχαιοελληνικές επιρροές στην αρχιτεκτονική των χριστιανικών ναών.

Ξεκινώντας, οι χριστιανικοί ναοί αποτελούν αρχιτεκτονικά αριστουργήματα, τα οποία ενσωματώνουν ποικίλες επιρροές από διαφορετικές ιστορικές περιόδους αλλά και πολιτισμούς. Μια από τις πιο εμφανείς επιρροές είναι αυτή της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής που και καθόρισε όχι μόνο την αρχιτεκτονική αισθητική, αλλά και την συμβολική δομή των θρησκευτικών αυτών οικοδομημάτων. Πιο αναλυτικά, η χρήση της λέξης «ναός» στα θρησκευτικά αυτά οικοδομήματα προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα «ναίω», το οποίο σημαίνει «κατοικώ». Από αυτό συνεπάγεται πως ο ελληνικός λαός -αλλά και άλλοι λαοί- θεωρούσε ότι ο ναός αποτελεί και την κατοικία του θεού. Αξίζει να σημειωθεί πως σημαντική διαφορά μεταξύ της αντίληψης των αρχαίων Ελλήνων αποτελεί το γεγονός ότι δεν χρησιμοποιούσαν τον ναό για την τέλεση της προσευχής τους, αλλά λάτρευαν τις θεότητες τους έξω από τον ναό. Στην μόνη περίπτωση που εισέρχονταν εντός του ναού ήταν για το ιερατείο για να διακονήσει το θεό. Αντιλαμβανόμαστε, συνεπώς, πως ο ναός δεν κατασκευαζόταν για τους πιστούς αλλά για τον ίδιο εκάστοτε θεό.

Η βασική επιρροή που δέχθηκαν οι χριστιανικοί ναοί ήταν αυτή από την αρχαία ελληνική τέχνη. Αναλυτικότερα, ο χριστιανικός λαός έθεσε σημαντικά θεμέλια στην διακόσμηση των ναών κυρίως προς το εσωτερικό του, συνεχίζοντας τον «χαρακτήρα» του κάλλους και της αρμονίας αλλά με λειτουργικό τρόπο. Συγκεκριμένα, η παρουσία της **γλυπτικής**, η τέχνη, δηλαδή, που συνδέθηκε σε μεγάλο βαθμό με την ειδωλολατρία ο χριστιανικός λαός την χρησιμοποίησε ως διακοσμητικό των ναών όχι μόνο στην δημιουργία αγαλμάτων αλλά στην διακόσμηση των κιόνων, κλπ. Ακόμη, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η χρήση του ξύλου ως υλικό σε συνδυασμό με την γλυπτική κάτι που γίνεται φανερό στα στασίδια των εκκλησιών. Επίσης, η ζωγραφική και συγκεκριμένα η ζωγραφική του Βυζαντίου αποτελεί συνέχεια της αρχαιοελληνικής. Την συναντάμε στην πλειονότητα των ναών κυρίως στο εσωτερικό τους.

Ολοκληρώνοντας, τις επιρροές που δέχθηκε η αρχιτεκτονική των ναών αυτών από την αρχαία ελληνική δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε την σημασία του αρχαίου ελληνικού θεάτρου. Το αρχαίο ελληνικό θέατρο διαδραμάτισε σημαντική επιρροή για την δημιουργία του χριστιανικού ναού, στο οποίο εντοπίζουμε σημαντικά κοινά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Αναλυτικότερα, ως προς τα κοινά τους χαρακτηριστικά ο μακρόστενος ναός της βασιλικής (5^{ος} αιώνας) ήταν ναός χωρισμένος σε τμήματα. Η δομή αυτή συνδέεται με τους αρχαιοελληνικούς ναούς σε σημαντικό βαθμό. Συνεχίζοντας, με τον αρχιτεκτονικό ναό της βασιλικής με τρούλο, ως προς το εσωτερικό του ναού υπάρχουν κίονες και κιονόκρανα. Οι ομοιότητες με το αρχαίο ελληνικό θέατρο,

αφού πρώτα αναφέρθηκαν οι κεντρικοί τύποι των αρχιτεκτονικών αυτών ναών ήταν:

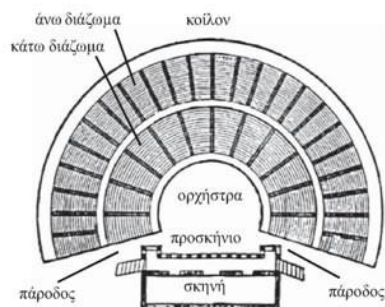
A) Στο αρχαίο ελληνικό θέατρο υπήρχε η **σκηνή**, η οποία αντιστοιχεί με το **ιερό**.

B) Το **προσκήνιο** που υπήρχε στο αρχαίο ελληνικό θέατρο και υπήρχαν και σε αυτό κίονες μπροστά από το μέρος της **σκηνης**, αποδίδεται με το **τέμπλο** στον ναό.

Γ) Οι **πάροδοι** που παρατηρούμε δεξιά και αριστερά στο αρχαίο ελληνικό θέατρο, συνδέονται τον γυναικωνίτη στο ναούς.

Δ) Ο **χορός** που στο αρχαίο ελληνικό θέατρο εισερχόταν από την δεξιά και την αριστερή πάροδο από ηθοποιούς της παράστασης συνδέεται με του δεξιούς και αριστερούς ψάλτες.

Ε) Τέλος, οι **κερκίδες** του αρχαίου ελληνικού θεάτρου, στις οποίες κάθονταν οι θεατές και απολάμβαναν την παράσταση, αντιστοιχεί με τον χώρο όπου οι πιστοί κάθονται στον εκκλησιαστικό ναό αι παρακολουθούν την Θεία Λειτουργία και γενικότερα τα μυστήρια τα οποία μετέχουν.

Εικόνα 4: Τα μέρη ενός αρχαίου ελληνικού θεάτρου

5. Παραδείγματα σπουδαίων χριστιανικών εκκλησιαστικών ναών.

5.1. Ο Ναός της Αγίας Σοφίας (Κωνσταντινούπολη).

Η εκκλησία της Αγίας Σοφίας, γνωστή και με την ονομασία Ναός της Αγίας του Θεού Σοφίας αποτέλεσε τον ιστορικό τόπο λατρείας για τον χριστιανικό λαό από το 537μΧ έως και το 1453 μΧ.

Ο ναός αυτός έχει χαρακτηριστεί ως το σημείο κορυφής για την βυζαντινή τέχνη, αφού αφορά μια σημαντική από πολλές απόψεις αρχιτεκτονική δημιουργία. Αρχικά, αποτέλεσε έναν από τους πιο καινοτόμους σχεδιασμούς της εποχής, με μεγάλη σημασία για την πόλη τόσο στα βυζαντινά χρόνια, όσο και στα οθωμανικά μεταγενέστερα αλλά και στην σημερινή σύγχρονη εποχή. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 532 μΧ με τα εγκαίνια του να γίνονται στις 27 Δεκεμβρίου 537 μΧ με την βασιλεία του Ιουστινιανού Α' από τους μηχανικούς γεωμέτρους Ανθέμιο από τις Τράλλεις και τον Ισίδωρο με καταγωγή από την Μίλητο. Ως προς το αρχιτεκτονικό του οικοδόμημα παρατηρείται η βασιλική με τρούλο, συνδυάζοντας χαρακτηριστικά της πρώιμης βυζαντινής τέχνης σε αρκετά μεγάλο εύρος. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί πως παρόμοια οικοδομικά χαρακτηριστικά παρατηρούνται στο οικοδόμημα του «Μπλε Τζαμί» και στο «τέμενος του Σουλεϊμάν».

Μεταβαίνοντας στο εσωτερικό του ναού ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός του ναού της Αγίας Σοφίας διακρίνεται σε μεγάλο βαθμό, όσο και αν έχει υποστεί μεγάλες καταστροφές από τους τούρκους κατακτητές.

Πιο αναλυτικότερα, είκοσι χρόνια μετά τα πρώτα εγκαίνια που πραγματοποιήθηκαν στον ναό, ένας σεισμός που έγινε το 557 μΧ κατέστρεψε τον θόλο που είχε στην αρχή κατασκευαστεί, καταρρίπτοντας την αψίδα του ιερού άμβωνα, τον ίδιο τον άμβωνα, το κιβώριο και την Αγία Τράπεζα. Την περίοδο αυτή ο ανιψιός του αρχιτέκτονα Ισίδωρου, ο Ισίδωρος ο νεότερος, ανέλαβε την αποκατάσταση και ανακατασκεύασε για τον νέο θόλο, που διατηρείται έως και την σημερινή εποχή. Από την περιγραφή του ιστορικού Αγαθία (βυζαντινός ποιητής), φαίνεται ότι ο αρχικός τρούλος ήταν πιο ευρύχωρος και χαμηλότερος από τον ανακαινισμένο. Στις 23 Δεκεμβρίου 562 μΧ, υπό την προεδρία του Πατριάρχη Ευτύχιου, πραγματοποιήθηκαν τα δεύτερα εγκαίνια του ναού, με την παρουσία του Αυτοκράτορα και τον λαό της Κωνσταντινούπολης.

Καθ' όλη τη διάρκεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ο ναός αποτέλεσε την έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και ήταν ο σημαντικότερος ναός της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Ως προς την αρχιτεκτονική του ναού στον κύριο χώρο κτίσματος αποτελεί στο σχήμα του κύβου. Αποτελείται από τέσσερις μεγάλους πεσσούς, όπου ο ένας από τον άλλον απέχουν 30 μέτρα και αποτελούν την στήριξη των τεσσάρων τόξων πάνω στα οποία «κουμπώνει» ο τρούλος με διάμετρο 31 μέτρων. Αξίζει να σημειωθεί πως η κατασκευή του τρούλου με την παρουσία των παραθύρων γύρω από την βάση του δίνουν την εντύπωση πως ο τρούλος «αιωρείται». Στο κύριο οικοδόμημα του ο ναός είναι ορθογώνιος με μήκος 78,16μ. και πλάτος

71,82μ. κατασκευασμένος στον πρώτο λόφο της Πόλης. Στον εξωτερικό του χώρο, περιβάλλεται από δύο αυλές.

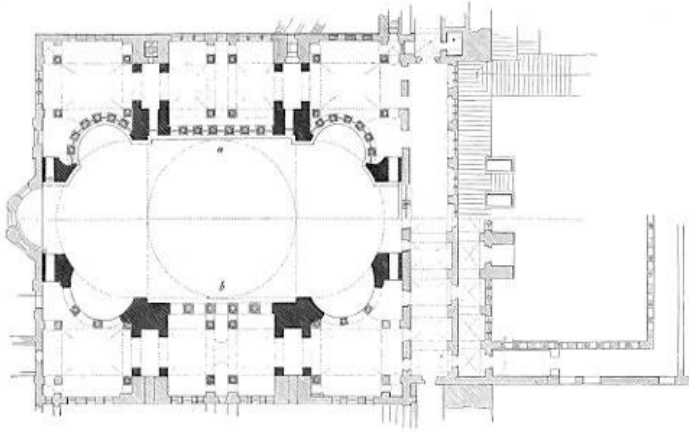
Το **αίθριο**, αναλυτικότερα, αποτελεί μια αυλή στρωμένη από μάρμαρο, όπου στο κέντρο της οποίας αναγραφόταν με καρκινική γραφή (δηλ. συμμετρικές φράσεις) «*ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ*».

Εικόνα 5: Το ψηφιδωτό μάρμαρο του αίθριου.

Συνεχίζοντας, με το στοιχείο του **νάρθηκα** στον ναό παρατηρούνται πέντε πύλες από το αίθριο, οι οποίες καταλήγουν στον έξω νάρθηκα και κατά συνέπεια άλλες πέντε πύλες οι οποίες οδηγούν στον εσωτερικό νάρθηκα. Επιπρόσθετα, από τον έσω νάρθηκα εννέα ακόμη πύλες και συγκεκριμένα τρεις ανά κλίτος καταλήγουν στον κυρίως ναό. Από αυτές οι τρεις ονομάζονται «Βασιλικές πύλες», διότι από αυτές εισερχόταν ο αυτοκράτορας στην διάρκεια των επισήμων τελετών. Και οι δύο νάρθηκες που υπάρχουν καταλαμβάνουν κατά προσέγγιση το ίδιο πλάτος του ναού σε μικρό μήκος εισόδου για τον κάθε ένα.

Για τον **κύριο ναό** η είσοδος του όπως ήδη έχουμε προαναφέρει ήταν οι τρεις βασιλικές πύλες. Πιο αναλυτικά, ο κύριος ναός απαρτίζεται από τρία κλίτη από τα οποία το μεσαίο είναι και διπλάσιο σε πλάτος των υπολοίπων. Ως προς το εσωτερικό του παρατηρούνται τέσσερις πεσσοί, δηλαδή κτιστοί στύλοι που συνδέονται μεταξύ τους με υπερώα τόξα, όπου μαζί με τα επιθόλια τόξα αποτελούν μαζί μια περιμετρική βάση πάνω στην οποία τοποθετείται ο μεγάλος θόλος. Αυτή η περιμετρική βάση σε μορφή παραθύρων επιτρέπει στον ναό να «αγκαλιάζεται» από το φως του ήλιου. Αξίζει να σημειωθεί πως για την δημιουργία του θόλου χρησιμοποιήθηκαν ελαφρόπετρες από την Ρόδο οι οποίες φέρουν την επιγραφή «Μεγάλης Εκκλησίας του Κωνσταντίνου».

Εικόνα 6: Η αρχιτεκτονική μακέτα του ναού της Αγίας Σοφίας.

5.2. Ο Καθεδρικός Ναός της Αγίας Σοφίας (Κίεβο)

Ο καθεδρικός ναός της Αγίας Σοφίας στο Κίεβο τη Ουκρανίας αποτελεί ένα φαντασμαγορικό αρχιτεκτονικό οικοδόμημα και Μνημείο Παγκόσμιας. Ο ναός αυτός τέθηκε υπό κατασκευή από τον Γιαροσλάβ Α΄ τον Σοφό στις αρχές του 11^{ου} μΧ αιώνα και εικονογραφήθηκε από καλλιτέχνες του Βυζαντίου. Ως προς το εξωτερικό του απαρτίζεται από χρυσούς τρούλους πράσινους στο χρώμα, ενώ όσον αφορά το εσωτερικό του ναού συναντάμε περίπου 260 τετραγωνικά μέτρα ψηφιδωτά με 3 χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα τοιχογραφιών αλλά και αγιογραφιών γραμμένες στην ελληνική γλώσσα και χρονολογούνται τον 11^ο μΧ αιώνα. Πιο αναλυτικά, όλα τα ψηφιδωτά είναι κατασκευασμένα σε λαμπερό χρυσό υλικό και χρωματισμένα με πλούσια χρώματα με το πιο σημαντικό να είναι αυτό στο κεντρικό του τρούλου με το ψηφιδωτό του Χριστού Παντοκράτορα.

Επιπρόσθετα, στον εξωτερικό σχεδιασμό του ναού παρατηρούμε κήπους, αλλά και το πιο σημαντικό το μεγάλο καμπαναριό σε κοζάκικο μπαρόκ στυλ κατασκευασμένο από τον Ιβάν Μαζέπα το 1699, βρίσκεται στην είσοδο του ναού με το ύψος του να φτάνει τα 76 μέτρα. Στην αρχική του κατασκευή το καμπαναριό ήταν τρεις όροφοι αλλά το 1851 με 1852 υψώθηκε κατά έναν όροφο και στεφανώθηκε με έναν τρούλο από ξύλινο υλικό σε σχήμα να μοιάζει με αχλάδι.

Εικόνα 7: Ο καθεδρικός ναός της Αγίας Σοφίας στο Κίεβο. Εξωτερική λήψη.

Εικόνα 8: Το εσωτερικό του καθεδρικού ναού της Αγίας Σοφίας στο Κίεβο.

5.3. Ο Ναός του Αγίου Βασιλείου (Μόσχα)

Ο καθεδρικός Ναός της Αγίας Σκεπής της Υπεραγίας Θεοτόκου επί της Τάφρου ή αλλιώς ο Καθεδρικός Ναός του Αγίου Βασιλείου αποτελεί ένα αρχιτεκτονικό αριστούργημα, αλλά και ιστορικό σύμβολο στην ιστορία της Ρωσίας. Είναι κατασκευασμένος από τον Τσάρο Ιβάν Δ΄ - «ο τρομερός» - στην διάρκεια του 16^{ου} αιώνα και συνδεδεμένος με τον Άγιο Βασίλειο τον Μακαριότατο κάτι το οποίο του πρόσθεσε πνευματική σημασία.

Στην αρχιτεκτονική του ματιά, ο ναός περιβάλλεται από οκτώ παρεκκλήσια, δημιουργημένα σε γεωμετρικό σχήμα. Ο κάθε θόλος είναι και ξεχωριστός, απαρτιζόμενα από διάφορα σχέδια αλλά και χρώματα που είναι μοναδικά για το κάθε ένα. Ως προς το οικοδόμημα του συνδυάζει βυζαντινές αλλά και μεσαιωνικές ρωσικές επιρροές στην σχεδίαση του. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί πως η κατασκευή των θόλων σε σχήμα κρεμμυδιού είναι πρακτικής σημασίας, δηλαδή για την αντίσταση στην χιονόπτωση.

Ως προς το εσωτερικό του ναού, διακρίνουμε μικρά και φωτισμένα παρεκκλήσια, τα οποία συνδέονται με σκάλες και διαδρόμους. Στους τοίχους παρατηρούμε τοιχογραφίες, εικόνες αλλά και ελαιογραφίες από αγίους και σκηνές από τη Βίβλο.

Εικόνα 9: Εξωτερική και κοντινή λήψη των πολύχρωμων τρούλων σε κρεμμυδοειδή σχήμα.

6. Σύγχρονες τάσεις, προσεγγίσεις και πειραματισμοί που αφορούν την αρχιτεκτονική των ορθοδόξων εκκλησιαστικών ναών.

Στη σύγχρονη εποχή που διανύουμε, ο κλάδος της αρχιτεκτονικής και συγκεκριμένα της αρχιτεκτονικής των χριστιανικών εκκλησιαστικών ναών όπως είναι φυσικό θα υποστεί σημαντικές αλλαγές, καθώς οι νέες τάσεις που επικρατούν και προσεγγίσεις συνδυάζουν την παραδοσιακή μορφή με καινοτόμα νέα υλικά στα οικοδομήματα, καινούργιες τεχνολογίες και καλλιτεχνικές εκφράσεις. Αρχιτέκτονες αλλά και σχεδιαστές θα πειραματιστούν με τη χρήση φωτός (φυσικού κυρίως), χώρου και γεωμετρίας, διατηρώντας φυσικά τον πνευματικό χαρακτήρα των ναών, ενώ ταυτόχρονα ανταποκρίνονται στις σύγχρονες αισθητικές και λειτουργικές απαιτήσεις. Εν συνεχεία, αυτοί οι πειραματισμοί θα οδηγήσουν και στη δημιουργία ναών που όχι μόνο διατηρούν τη σύνδεση με την παράδοση και τις ρίζες τους, αλλά και θα προσφέρουν μια νέα εμπειρία λατρείας για τους πιστούς.

Αξίζει να σημειωθεί πως, σε αντίθεση με τη Δύση, όπου στις πλειονότητα τους οι καθολικές εκκλησίες παρουσιάζουν σημαντικά δείγματα της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, η χριστιανική ναοδομία παραμένει, με ελάχιστες εξαιρέσεις, επικεντρωμένη στην ερμηνεία της βυζαντινής παράδοσης.

Αυτό το γεγονός μπορεί να προκαλέσει προβληματισμό, αν αναλογιστούμε ότι η αρχιτεκτονική των ναών περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν οποιοδήποτε σχεδιασμό, συμπεριλαμβανομένης της βασικής ανάγκης να στεγαστεί μια ανθρώπινη λειτουργία. Ακόμη, η μεγαλύτερη πρόκληση είναι αυτή του αρχιτέκτονα, ώστε να μπορέσει να βρει μια νέα διάσταση που να βασίζεται στα στοιχεία της παράδοσης και να μπορεί να εκφράζει τη σύγχρονη ζωή χωρίς να προδώσει την πολιτιστική ταυτότητα του οικοδομήματος. Με λίγα λόγια, το καθήκον κάθε αρχιτεκτονικού έργου, και κάθε νέου ναού, είναι να εκφράζει το πνεύμα της εποχής. Αν και η αρχιτεκτονική των κατοικιών έχει παρουσιάσει σημαντικές εξελίξεις στην πάροδο του χρόνου, οι ναοί έχουν παραμείνει στατικοί για αρκετό χρονικό διάστημα. Ο επαναπροσδιορισμός του αρχιτεκτονικού τους σχεδιασμού φαίνεται να είναι ένα θέμα που διαδιευκρίνιστους λόγους αποφεύγεται, με τον λόγο πως θεωρείτο ως αμφισβήτηση προς τα "θεία".

Ας αναλύσουμε κάποια από τα σύγχρονα ως προς το αρχιτεκτονικό τους οικοδόμημα οικοδομήματα που ανακαλύψαμε ανά τον κόσμο.

A) Notre Dame du Haut' (=Νοτρ-Νταμ-ντυ-Ω ή αλλιώς η Παναγίας της κορυφής)

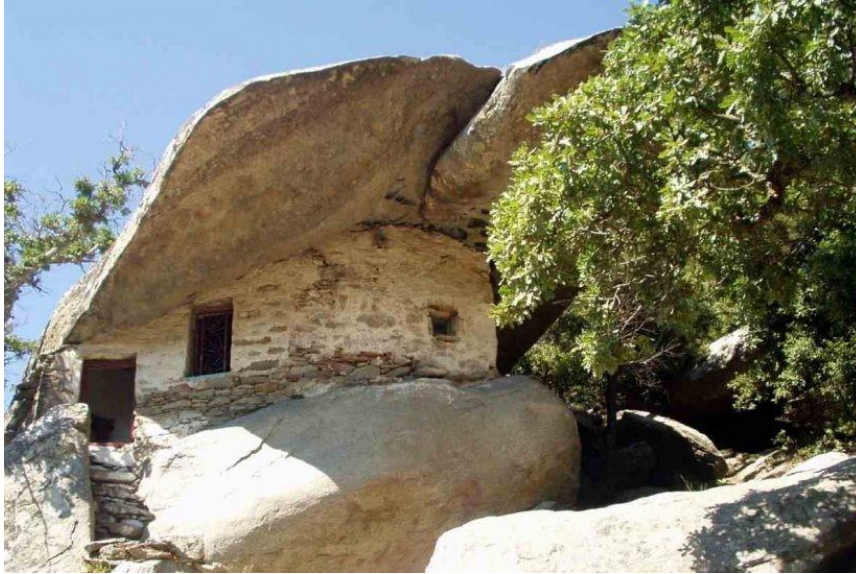
Εικόνα 10: Εξωτερική λήψη του ναού Notre Dame du Haut.

Αφορά ένα καθολικό οικοδόμημα σε έναν λόφο πλησίον του Belfort στην Ανατολική Γαλλία. Είναι κατασκευασμένος το 1955 και ξεχωρίζει ως ένα από τα πιο ιδιαίτερα έργα του Γάλλου Σαρλ Εντουάρ Ζανρέ-Γκρι με το γνωστό διακριτό όνομα **Λε Κορμπυζιέ**.

Ο Γάλλος αρχιτέκτονας στην κατασκευή του αρχιτεκτονικού αυτού ναού επεδίωξε να μην ακολουθήσει την δομή των ναών της εποχής του, δημιουργώντας κάτι ξεχωριστό.

Το βόρειο κομμάτι του ναού είναι κατασκευασμένο από πέτρα και στο εξωτερικό από τσιμέντο, ενώ ο νότιος τοίχος είναι φτιαγμένος από σπλισμένο σκυρόδεμα (σύνθετο και ανθεκτικό υλικό). Ακόμη, παρατηρούμε ανοίγματα διαφόρων μεγεθών, τα οποία δημιουργούν φωτοσκιάσεις με την παρουσία του φυσικού φωτισμού. Τέλος, στο μεγαλύτερο μέρος του ναού διακρίνουμε σχήματα διαφόρων μεγεθών, διάφορες υφές και χρωματισμούς τα οποία δεν τον καθιστούν παραδοσιακό ναό.

Αξίζει να σημειωθεί πως ως προς την όψη του οικοδομήματος, αρκετοί θα μπορούσαν να τον παρομοιάσουν με τον ναό της Ιεράς Μονής Θεοκτίστης στην Ικαρία.

Εικόνα 11: Εξωτερική και κοντινή λήψη του ναού της Ιεράς Μονής Θεοκτίστης στην Ικαρία.

Β) Ναός Αγίας Τριάδος, Φάτιμα Πορτογαλία

Εικόνα 12: Εξωτερική λήψη του ναού της Αγίας Τριάδος.

Ο ναός της Αγίας Τριάδας αποτελεί ένα ρωμαιοκαθολικό οικοδόμημα στο ιερό της Φάτιμα στην κοιλάδα Cova di Iria. Δεν είναι ο πρώτος ναός, το 1918 είχε κατασκευαστεί ένας μικρός ναός από υλικά πέτρας και ασβεστόλιθου καλυμμένο με πλακάκια. Το 1977 πραγματοποιήθηκε ένας διεθνής διαγωνισμός για την ανέγερση μια καινούργιας και μεγαλύτερης εκκλησίας που να μπορεί να στεγάσει εκατοντάδες προσκυνητές. Λίγο αργότερα το 1998 το συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό κτίριο φέρει την υπογραφή Έλληνα αρχιτέκτονα και συγκεκριμένα του **Αλέξανδρου Τομπάζη**. Η κατασκευή του συγκεκριμένου

αρχιτεκτονικού έργου ξεκίνησε το 2004, ενώ το εξωτερικό του ναού το 2006. Πιο αναλυτικά, με βάση το οικοδόμημα έχει εμβαδόν 33.000τ.μ. σε κυκλικό σχήμα διαμέτρου 125μ., ύψος 18μ. και με ένα στοιχείο γραμμικό ΙΙ στην οροφή που όπως επεξηγεί στην συνέχεια ο Αλέξανδρος Τομπάζης είναι ένα στοιχείο το οποίο το συναντάμε στο αρχαιοελληνικό και ρωμαϊκό θέατρο και επισημαίνει πως η διαμόρφωση του κύκλου «βοηθάει» στο να πλησιάζουν οι πιστοί προς το κέντρο. Επιπρόσθετα, ο χώρος δεν διαθέτει στο εσωτερικό του στηρίγματα παρά μόνο από δύο δοκούς μήκους 182,5 μ.. Αξίζει να σημειωθεί πως ο ναός δεν διαθέτει παράθυρα.

Εικόνα 13: Εξωτερική λήψη από την κύρια είσοδο του ναού της Αγίας Τριάδος

Στην κύρια είσοδο του ναού υπάρχουν δύο χάλκινες πόρτες που έχουν διακοσμηθεί με μαύρες χαρακίες του καλλιτέχνη **Pedro Calapez** από την Λισαβόνα και είναι αφιερωμένη στον Χριστό με το γνώριμο «Πόρτα του Χριστού». Αναλυτικότερα, δεξιά και αριστερά από την είσοδο παρατηρούμε 20 πλάκες οι οποίες αντιπροσωπεύουν τα 20 μυστήρια του Ροδαρίου. Συνεχίζοντας, κάτω από τις πλάκες αυτές παρατηρούμε 2 υαλοπίνακες με 4 αναφορές στην βίβλο που έχουν χαραχθεί σε 26 γλώσσες και 2 πόρτες φτιαγμένες από χαλκό που είναι αφιερωμένες στους 12 αποστόλους.

Εικόνα 14: Εξωτερική λήψη της κεντρικής εισόδου του ναού της Αγίας Τριάδος.

Ακόμη, στην εκθαμβωτική κεντρική είσοδο του εξαιρετικού αυτού οικοδομήματος παρατηρούμε ένα γλυπτό με την ονομασία «Άγγελοι Φανερωμένοι» κατασκευασμένο από την **Μαρία Λοϊζίδου** και αποτελεί ένα πλέγμα να κρέμεται αιωρούμενο από υλικό χάλυβα και μπρούτζου σαν να προσκαλεί τον πιστό να εισέλθει στον ναό.

Εικόνα 15: Εσωτερική λήψη του ναού της Αγίας Τριάδος.

Το εσωτερικό του ναού και συγκεκριμένα το δάπεδο, ο βωμός, το πρεσβυτέριο και οι καρέκλες έχουν κατασκευαστεί από μπεζ ασβεστόλιθο που έχει φτιαχτεί στην περιοχή. Συγκεκριμένα, ο βωμός είναι απέναντι από την κύρια είσοδο του ναού με διαστάσεις 3,50 X 1,90, πάχος 94 εκ. και ζυγίζει 16 τόνους. Στο μπροστινό μέρος του βωμού υπάρχει ένα κομμάτι από μάρμαρο από τον τάφο του Αποστόλου Πέτρου το οποίο δώρισε το 2004, ο Πολωνός Πάπας John Paul II στον επίσκοπο Jose Alves Correia Da Silva. Εν συνεχεία, υπάρχει ο εσταυρωμένος, δηλαδή ο σταυρός φτιαγμένος από χαλκό πάνω από τον βωμό, το άγαλμα της παναγίας με την απεικόνιση της παναγίας σε ανοιχτή αγκαλιά και τέλος ένα πάνελ χρυσού στον τοίχο του βωμού από μωσαϊκό από τερακότα. Με την χρήση του χρυσού οδηγούμαστε στην αγιότητα του θεού και δημιουργεί μια ατμόσφαιρα ηρεμίας στους πιστούς. Τέλος, οι τρεις γραμμές σε κόκκινο χρώμα έχουν σκοπό να κεντρίσουν το βλέμμα των παρευρισκόμενων και να παραμείνουν σταθερή στην αγιότητα του χώρου και της ατμόσφαιρας.

7. Γενικά Συμπεράσματα της Μελέτης

Η ανάλυση αυτής της πτυχιακής εργασίας με θέμα την αρχιτεκτονική των χριστιανικών ναών επικεντρώθηκε αρχικά στην μελέτη της αρχιτεκτονικής των ορθοδόξων ναών, η οποία αποκαλύπτει την πολυδιάστατη φύση της, καθώς ενσωματώνει στοιχεία διάφορα στοιχεία μεταξύ αυτών τέχνης, θρησκευτικής πίστης, κοινωνικής ταυτότητας και ιστορικής συνέχειας. Εν συνεχεία, ένα από τα κεντρικά συμπεράσματα της έρευνας είναι η στενή σύνδεση μεταξύ της αρχιτεκτονικής μορφής και της θεολογίας της Ορθοδοξίας. Οι ναοί δεν είναι απλώς οικοδομήματα, αλλά πολύ περισσότερο αποτελούν συμβολικά χωρικά συστήματα που αντικατοπτρίζουν τη θεϊκή τάξη και την πνευματική πορεία του ανθρώπου. Οι βασικές δομές των ναών, όπως για παράδειγμα ο τρούλος, η αψίδα και η κεντρική αίθουσα, έχουν ιδιαίτερη σημασία και λειτουργικό ρόλο, συνδέοντας την επίγεια με την ουράνια σφαίρα. Ειδικότερα, ο τρούλος, σύμβολο του ουρανού, βρίσκεται στο κέντρο του ναού και αποτυπώνει την ιδέα της θεότητας ως πανταχού παρούσας. Παράλληλα, η μελέτη ανέδειξε την επιρροή των ιστορικών και πολιτιστικών συγκυριών στην εξέλιξη της ναοδομίας. Από τη βυζαντινή εποχή μέχρι και τις σύγχρονες εκδοχές, η αρχιτεκτονική των ναών αντανακλά τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες κάθε εποχής. Η βυζαντινή κληρονομιά, με την έμφαση στην κεντρική διάταξη και τη χρήση πολυτελών υλικών και μωσαϊκών, άφησε ανεξίτηλο σημάδι στην αρχιτεκτονική παράδοση των ορθοδόξων ναών. Επιπλέον, σε διάφορες περιόδους, η αρχιτεκτονική των ναών προσαρμόστηκε για να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πιστών και της εποχής. Ολοκληρώνοντας, ένα ακόμη σημαντικό συμπέρασμα της παρούσας έρευνας αποτελεί η ποικιλομορφία στην αρχιτεκτονική των ναών που αναλύσαμε. Ακόμα, και με την παρουσία των κοινών χαρακτηριστικών όπως ορίζεται από την αρχιτεκτονική ναοδομία, κάθε περιοχή – χώρα-πολιτισμός ανέπτυξε και αναπτύσσει το δικό της ξεχωριστό στυλ, επηρεαζόμενες από τις τοπικές παραδόσεις, τα υλικά του οικοδομήματος αλλά και τις επιρροές από τις γειτονικές χώρες. Η ποικιλομορφία αυτή βέβαια αποτελεί την δυναμικότητα της χριστιανικής αρχιτεκτονικής απέναντι στην πολιτιστική και γεωγραφική ταυτότητα κάθε χώρας και πολιτισμού.

Το δικό μου φωτογραφικό αποτύπωμα

Για την απαθανάτιση των δικών μου φωτογραφιών αρχικά χρησιμοποίησα τον φωτογραφικό μου εξοπλισμό και όλες μου οι εικόνες αποθανάτιστηκαν χωρίς τρίποδο. Σε γενικότερη κλίμακα έχουν αποθανάτιστεί σε πρωινές – μεσημεριανές ώρες με το φως να «αγκαλιάζει» τα κτίρια από πάνω. Αφού ολοκληρώθηκε η διαδικασία των λήψεων η επεξεργασία έγινε σε φωτογραφικό πρόγραμμα Photoshop, όπου διορθώθηκαν τεχνικά στοιχεία τα οποία αφορούν την οπτική γωνία, την προοπτική των κτιρίων και την ορθότητα τους στο φωτογραφικό φακό. Τέλος, διορθώθηκε ο φωτισμός στην γενικότερη εικόνα.

Τα συμπεράσματα μου

Η μελέτη των διαχρονικών αρχιτεκτονικών τάσεων ανέγερσης χριστιανικών ναών, μέσα από την προσωπική μου οπτική γωνία, κατέδειξε ότι η αρχιτεκτονική των ναών αυτών δεν είναι απλώς μια έκφραση καλλιτεχνικής δημιουργίας, αλλά μια ζωντανή μαρτυρία της ιστορίας. Οι ναοί αντανakλούν όχι μόνο τις θρησκευτικές ανάγκες κάθε εποχής και κάθε ανθρώπου, αλλά πολύ περισσότερο και τις πολιτικές, πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες που επηρέασαν τη μορφή τους. Μέσα από την εξέταση των διαφορετικών τύπων ναών, κατανοώ πλέον ότι η αρχιτεκτονική των χριστιανικών ναών αποτελεί έναν συνεχή διάλογο μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος. Αντιπροσωπεύει τη σταθερότητα της πίστης, ενώ ταυτόχρονα εξελίσσεται, προσαρμοζόμενη στις απαιτήσεις κάθε εποχής.

Επιπρόσθετα, μέσα από αυτή το φωτογραφικό μου υλικό, συνειδητοποίησα ότι κάθε χριστιανικός ναός που αποθανάτισε ο φακός μου αντιπροσωπεύει την μοναδικότητα του. Οι οικοδομικές ύλες, η ζωγραφική, η γλυπτική και όλες οι τέχνες που συνυπάρχουν αρμονικά σε αυτά τα οικοδομήματα αποτελούν μοναδικά κτίρια. Ωστόσο, υπήρξαν και οι δυσκολίες στην διάρκεια της φωτογράφισης με βασικότερα την απουσία του φωτός στο εσωτερικό του ναού, την απαγορευμένη χρήση του φλας και την αντανάκλαση σε διάφορες επιφάνειες.

Ολοκληρώνοντας, όσον αφορά την δική μου φωτογραφική προσπάθεια και τις δυσκολίες που αντιμετώπισα στο οπτικό μου ταξίδι σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε ότι για τις λήψεις μου προσέγγιζα χώρους με φυσικό φωτισμό, δηλαδή ακολουθούσα την πορεία τους φωτός μέσα από τις πόρτες και τα παράθυρα. Ακόμη, η χρήση του ανοικτού διαφράγματος και το υψηλό ISO όχι τόσο υψηλό φυσικά ώστε να δημιουργεί τους λεγόμενους «κόκκους». Όλες αυτές οι λειτουργίες λειτούργησαν αρμονικά για την απαθανάτιση των εικόνων και αποτέλεσαν σημαντικά τεχνικά στοιχεία.

Βιβλιογραφία

1. Artem Vynohradov (2021). *Καθεδρικός Ναός Αγίας Σοφίας, Κίεβο*. [online] Εγκυκλοπαίδεια Παγκόσμιας Ιστορίας . Available at: <https://www.worldhistory.org/trans/el/1-20180/>.
2. CasaViva (2020). *Το σπίτι του Θεού*. [online] Casa Viva. Available at: <https://casaviva.harpersbazaar.gr/architecture/710098/i-arxitektoniki-ton-ekklision> [Accessed 1 Sep. 2024].
3. eurotas (2017). *20/04/2017 – ο Ευρώτας*. [online] ο Ευρώτας. Available at: <https://eurotas.wordpress.com/2017/04/20/>.
4. ETIC Hotels (2023). *10 πράγματα που πρέπει να γνωρίζετε για τον καθεδρικό ναό του Αγίου Βασιλείου - ETIC Journal*. [online] ETIC Journal. Available at: <https://eticohotels.com/el/journal/10-things-to-know-about-saint-basils-cathedral/> [Accessed 1 Sep. 2024].
5. Editor, A.T. (2017). *Bosjes Chapel*. [online] Architecture Today. Available at: <https://architecturetoday.co.uk/BOSJES-CHAPEL/>.
6. Greek Gastronomy Guide. (2016). *Ιερά Μονή Οσίας Θεοκτίστης της Λεσβίας - Greek Gastronomy Guide*. [online] Available at: <https://www.greekgastronomyguide.gr/item/osia-theoktisti-ikaria/> [Accessed 1 Sep. 2024].
7. in.gr (2020). *Ένα πραγματικό κόσμημα: Περιηγηθείτε στο εσωτερικό της Αγίας Σοφίας*. [online] in.gr. Available at: <https://www.in.gr/2020/07/10/stories/features/ena-pragmatiko-kosmimaperiigitheite-sto-esoteriko-tis-agias-sofias/> .
8. Kroll, A. (2010). *AD Classics: Ronchamp / Le Corbusier*. [online] ArchDaily. Available at: <https://www.archdaily.com/84988/ad-classics-ronchamp-le-corbusier>.
9. marina (2018). *Driver Stories*. [online] Driver Stories. Available at: <https://www.driverstories.gr/> [Accessed 1 Sep. 2024].
10. Pereira, M. (2017). *Bosjes Chapel / Steyn Studio*. [online] ArchDaily. Available at: <https://www.archdaily.com/867369/bosjes-chapel-steyn-studio>.
11. Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια. (2024). *Πρώιμη Χριστιανική Τέχνη: Η γέννηση μιας νέας αισθητικής*. [online] Available at: <https://www.elpedia.gr/proimi-christianiki-techni/>.
12. Θανάσης Κυρίτσης (2023). *Ο ναός του Αγίου Βασιλείου της Μόσχας: Ένα σύμβολο δύναμης του ρωσικού έθνους*. [online] OffLine Post. Available at: <https://www.offlinepost.gr/2023/04/10/o-naos-tou-agiou-vasileiou-ths-mosxas-enasymvolo-dynamhs-tou-rwsikou-ethnous/> [Accessed 1 Sep. 2024].
13. Πρώιμη βυζαντινή ναοδομία στην Κωνσταντινούπολη ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. (2008). [online] Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού. Available at: <http://constantinople.ehw.gr/FORMS/filePage.aspx?lemmalid=10890>.

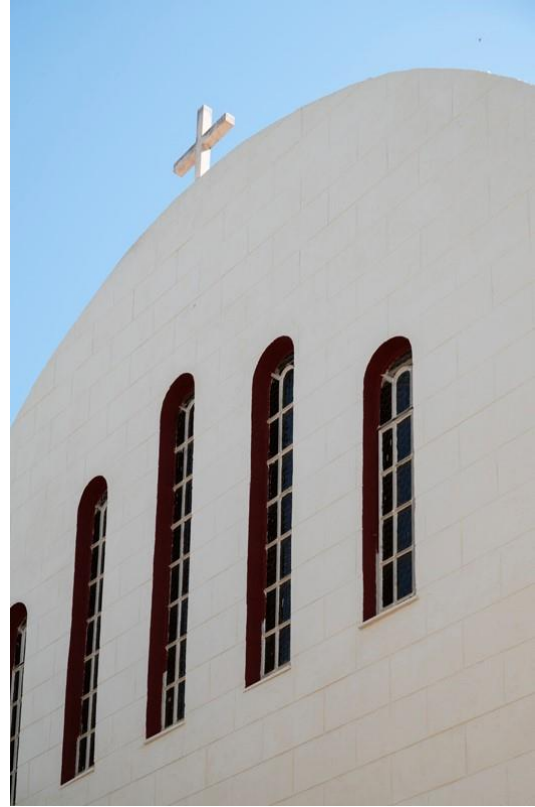
14. Φαλίδα Εφη (2007). *Ναός – θαύμα με ελληνική υπογραφή*. [online] ΤΑ ΝΕΑ. Available at: <https://www.tanea.gr/2007/10/11/lifearts/culture/naos-thayma-me-ellinikiypografi/> [Accessed 1 Sep. 2024]

Παράρτημα - Φωτογραφικό Υλικό

Ιερός Ναός Αγίου Δημητρίου – Μυκονιάτικα, Αθήνα

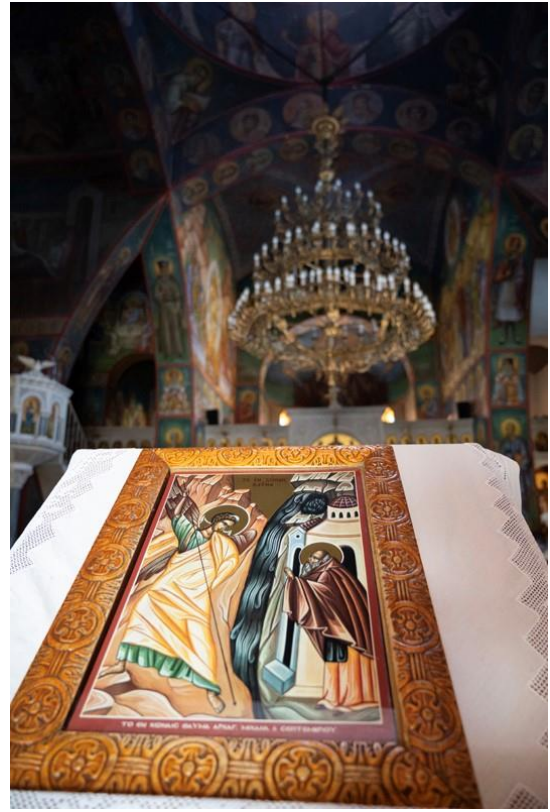

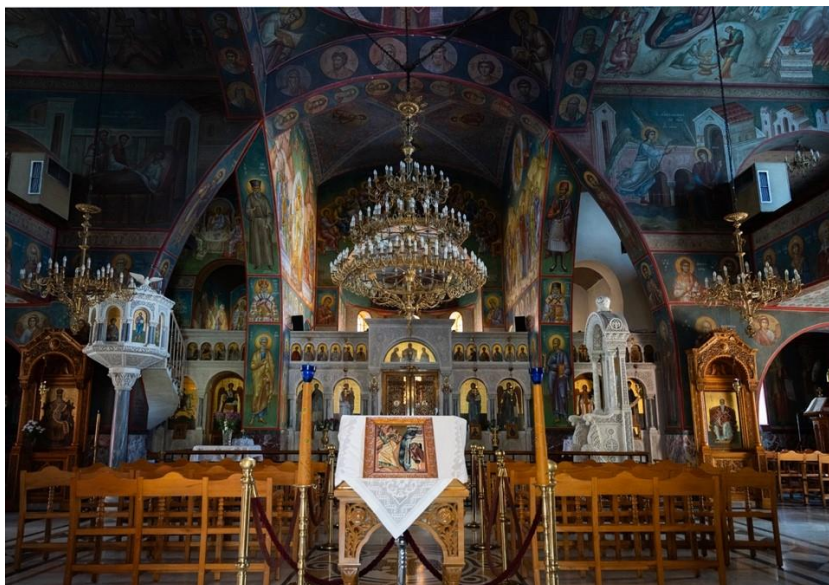

Ιερός Ναός Αγίων Αναργύρων – Άγιοι Ανάργυροι, Αθήνα

Μητροπολιτικός Ιερός Ναός Ευαγγελισμού της Θεοτόκου – Ίλιον, Αθήνα

Ιερός Καθεδρικός Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου- Νέα Φιλαδέλφεια, Αθήνα

Ιερός Ναός Αγίων Μυροφόρων και Νικοδήμου – Άγιοι Ανάργυροι,
Αθήνα

